

Вознюк О.В. Головні закономірності розвитку мистецтва як форми суспільної свідомості – важливий ресурс мистецької освіти // Актуальні питання мистецької педагогіки : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький ТОВ Поліграфіст, 2017. – Вип. 6. – С. 13-20.

УДК 377.1

О.В. Вознюк,
доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій
(Житомирський державний університет ім. І.Франка)

ГОЛОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА ЯК ФОРМИ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ – ВАЖЛИВИЙ РЕСУРС МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

На основі міждисциплінарного підходу, зокрема універсальної синергетичної парадигми розвитку концептуалізуються головні закономірності розвитку мистецтва як форми суспільної свідомості у сфері мистецької освіти. Розвиток мистецтва як форми суспільної свідомості розглядається у контексті розвитку культури, живопису (за критеріями симетрія-асиметрія, форма-зміст), сфери чуттів, ідеї простору і часу, колірного сприйняття людини в онто- та філогенезі, естетичних, просторово-архітектурних уявлень людства. Відкрита закономірність розвитку мистецтва дозволяє сповнити мистецьку освіту новим – синтетичним – змістом, спрощуючи організацію навчального матеріалу

Ключові слова: вузькодисциплінарні установки сучасної освіти, синусоїдальна модель руху, фрактально-голограмна вкладеність різних історичних циклів, походження та розвиток мистецтва.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства відображає кризу класичної наукової парадигми та зумовлює поширення тенденції сучасної науки до експонентного зростання і поновлення знань, постійного розширення та поглиблення сфер наукового дослідження.

На тлі цих тенденцій виявляється криза сучасної системи освіти, яка, на думку С.У. Гончаренка, є складовою глобальної цивілізаційної кризи та значною мірою зумовлена вузькодисциплінарними установками сучасної освіти, відчуженням її гуманітарних і природничонаукових компонентів. Наслідком цього є "фрагментарність бачення людиною реальності, що в умовах народження постіндустріального інформаційного суспільства не дає людям адекватно реагувати на загострення енергетичної й екологічної кризи, девальвацію моральних норм і духовних цінностей, калейдоскопічність зміни технологій, нестабільність політичної та економічної ситуації. Сьогодні під лавиною інформації ми страждаємо від нездатності охопити комплексність

проблем, зрозуміти зв'язки і взаємодію між речами, які перебувають для нашої сегментованої свідомості в різних сферах" [6].

Відтак, актуальною є нова освітня парадигма, яка має бути інтегративною (синергетичною) і передбачати інтеграцію теоретичних засад і практичних результатів наукових та педагогічних парадигм і напрямів на основі відкритих синергетикою узагальнюючих принципів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Суттєво, що універсальним проблемним полем нової освітньої парадигми є *проблема розвитку*. Якщо найбільш істотною й універсальною властивістю світу в цілому і кожного його окремого елементу є рух, зміна, розвиток, то, як зазначав К.Д. Ушинський, принцип руху, розвитку людини має керувати побудовою педагогічної теорії.

Зрозуміти механізм і джерело цього розвитку, – це вирішити проблеми освіти, зокрема й мистецької, що пов'язані з теоретичними аспектами мистецтва як форми суспільної свідомості, з його соціокультурно-виховним, освітнім, розвивальним потенціалом (Ю. Л. Афанасьєв, В. А. Бітаєв, В.І. Мазепа, В. А. Лічковаха, Л.Т. Левчук, О. І. Оніщенко, В. Г. Чернець, С.І. Уланова та ін.)

Останнім часом особливо актуальними постають проблеми методології мистецької освіти (І. А. Зязюн, Г. М. Падалка, О.П.Рудницька, В. Ф. Орлов, О.М. Олексюк, О. П. Щолокова та ін.), які мають з'ясувати закономірності розвитку мистецтва та впровадити в освітню галузь особливості розвитку мистецтва та мистецької свідомості людини.

Вирішенню цього завдання й присвячена наша стаття, **мета** якої – з'ясувати головні закономірності розвитку мистецтва як форми суспільної свідомості у контексті мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз розвитку як головного атрибута світу виявляє *універсальну синергетичну парадигму розвитку*, що реалізує універсальну схему будь-якого розвитку: *теза – антитеза – синтез*, чи *єдність – диференціація – синтез*. Ця тріадна модель впливає з тієї обставини, що будь-який рух, зміна, розвиток здійснюються принципово як коливально-хвилястий процес, аналіз якого на рівні найпростішої синусоїдальної моделі дозволяє побудувати "універсальну мову", котра, на думку Л.І.Мандельштама, дозволяє синтезувати універсальні знання [10] (рис. 1).

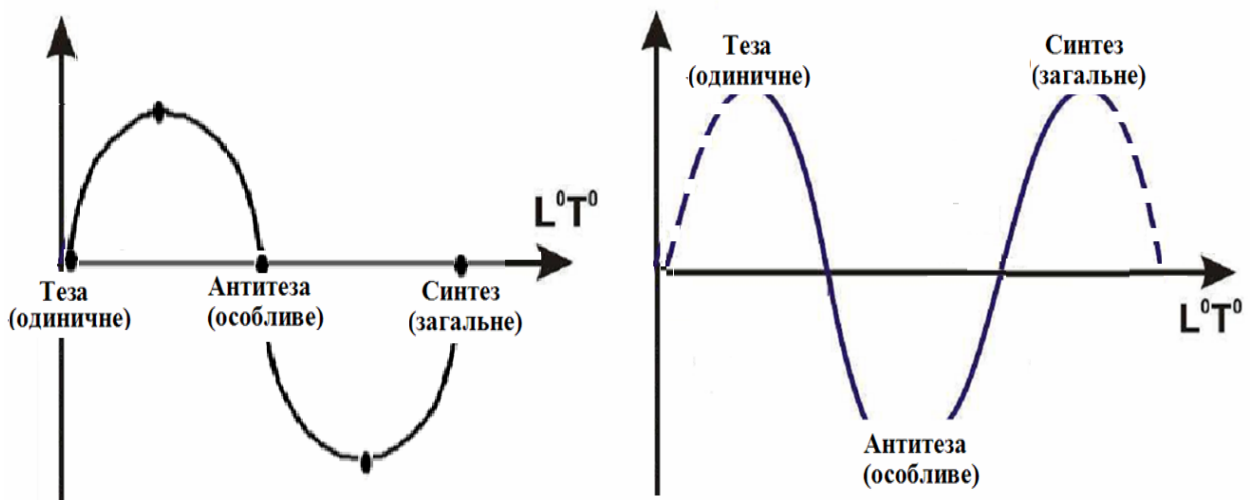

Рис. 1. Синусоїдальні моделі руху, які демонструють різні конфігурації фундаментальної тріади ("теза – антитеза – синтез"), що на методологічному рівні виявляє три площини дослідження ("одиничне – особливе – загальне")

Структурно синусоїда – це єдність двох аспектів – висхідної та низхідної ланок хвилі, які діалектичним чином переходять одна в одну через точку максимуму (чи мінімуму) синусоїди. Відтак, синусоїдоподібна модель розвитку постає тріадною пояснювальною моделлю розвитку реальності, зокрема й педагогічної.

Як бачимо, універсальний характер розвитку виявляє його **циклічний** характер, який, у свою чергу, виявляє фрактально-голограмний, тобто самоподібний характер розвитку та будови будь-чого, що дозволяє проводити **моделювання педагогічної реальності на основі певних інваріантних начал** [3; 4].

Прикладом може слугувати феномен фрактально-голограмної вкладеності різних історичних циклів розвитку різних предметів та явищ та їх відповідності методологічним рівням аналізу дійсності (загальному, особливому та одиничному):

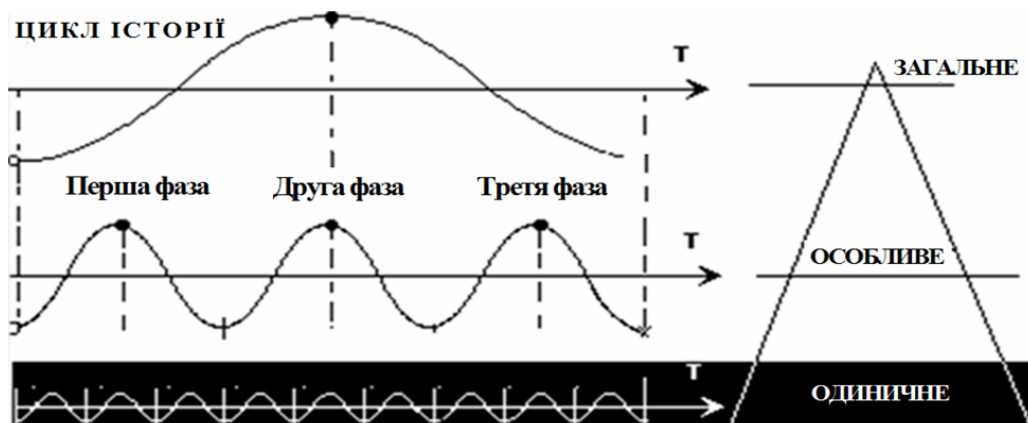

Рис. 2. Ілюстрація феномену фрактально-голограмної вкладеності різних циклів розвитку, за М.М. Александровим

Відтак, можна говорити про закономірність розвитку всіх без винятку аспектів природного та соціального світу. Так, **структура наукового розвитку** відповідає універсальній схемі (єдність-диференціація-синтез). Можна сказати, що наукове дослідження необхідно включає в себе три ступені, з яких два перших – чуттєво-конкретний (що відповідає стратегії пізнання, характерної для правої півкулі головного мозку людини) і абстрактно-логічний (лівопівкульовий) – суперечать один одному, а на третьому – духовно-практичному (що відповідає півкульовому синтезу), ця суперечність знімається. Отже, можна виділити три етапи розвитку науки: **синтетичний**, що добуває багатозначний смисловий контекст пізнання Всесвіту, **аналітичний**, що добуває однозначний контекст такого пізнання, і знову **синтетичний** етап, де інтегруються досягнення перших двох етапів.

Фізична наука також еволюціонувала від синтетичної науки до класичної ньютонівської аналітичної фізики, яка використовує дискретні, атомарні сутності. Потім класична фізика змінюється релятивістською та квантовою науками, що оперують цілісними континуальними сутностями, в межах яких відновлює свій ґносеологічний статус принцип "все у всьому", характерний для науки прадавніх людей.

Геометрія, одна з галузей математики, проходить три етапи свого розвитку: міфологічний (що експлуатує принцип "все у всьому"), класичний евклідівський, космологічний, який реалізується в геометріях М.І.Лобачевського, Г. Рімана та ін.

У галузі **математики** можна констатувати процес переходу від синтетичної (правопівкульової) математики прадавніх людей (яка набуває своєї проекції в "народній математиці" [7; 9]), до класичної математики, що оперує абстрактними дискретними величинами, яка змінюється "нечіткою" математикою сучасності [8], яку називають "неперервною математикою". З позиції класичної математики всі викладки вищої "нечіткої" математики, яка використовує операції с континуальними, "нечіткими" трансфінітними величинами, виявляється, суворо кажучи, невірними. Таким чином, спочатку математика була наочною, емпіричною, нарисною, образною, правопівкульовою, про що свідчить факт геометризації арифметики в древній Греції, де математичні обчислення робилися геометричним способом. Пізніше це стало гальмувати розвиток математики, в якій було неможливо використовувати нуль, негативні, ірраціональні числа. Математика набула класичних зразків, які згодом змінилися нечіткими математичними побудовами.

Вищевикладена еволюційна парадигма ("теза-антитеза-синтез," або "єдине-множинне-ціле", також як і "симетрія-асиметрія-їх синтез", "єдність-диференціація-синтез") характерна для всіх галузей суспільної свідомості. Так, аналізуючи **походження мистецтва** слід відзначити, що "мистецтво в своїх глибинних витоках було синкретичним як за засобом відображення дійсності, так і за сприйняттям", про що пишуть у своїх працях Р. Вагнер, Е. Курт, С. М. Ейзенштейн, Ю. Б. Борєв, В.В. Ванслов та ін. [5, с. 145-153]. Потім має місце процес диференціації видів мистецтв який

змінюється фазами їх синтезу (сценічного, екранного та ін.). Окрім цього, в XIX–XXI сторіччях очікується момент "тотального з'єднання" мистецтв.

Тут можна говорити про два етапи розвитку мистецтва, культурний та цивілізований, коли для цивілізації характерним є футурологічне мистецтво, а для культури – символічне [1, с. 168]. У кінцевому підсумку ми маємо синтез культури та цивілізації [12, с. 111].

Можна сказати, що мистецтво еволюціонувало зі стану циклічності (симетричності) до лінійності (асиметричності), а від неї – знову до циклічності (що виявляє універсальний рекурсивний принцип "вічного повертання"). Саме "мистецтво задовольняє людську потребу у все більш тонкому досвіді структурного порядку. Якщо твір мистецтва репрезентує людині такий повторювальний порядок чи структурний розвиток, що не відповідає її нормальним очікуванням, виникає почуття фрустрації чи збурення. Тому твір мистецтва потребує "форми"... Новаторів у мистецтві критики, які постають захисниками традиції, завжди звинувачують у "безформності". У часи Дебюссі вперше музика перестала підкреслювати тональність п'єси у закінченні, що призвело до виникнення у слухачів фруструючого почуття незавершеності – вона залишала їх "підвішеними" у повітрі... Це свідчить про те, як глибоко укорінене інстинктивне усвідомлення того, що життя циклічне і що будь-який великий цикл закінчується утвердженням довершеної гармонії – образу омега-стану, чи стану зернятка" [11, с. 233].

Відтак, *розвиток мистецтва* в цілому підкоряється наведеному вище принципу взаємодії і взаємного переходу Хаосу і Космосу, симетрії та асиметрії. А.В. Волошин у своїй роботі наводить цікавий аналіз історії європейського мистецтва: "Народжений із глибин давньогрецької архаїки стриманий і шляхетний порядок мистецтва класичної Греції змінюється вигадливим безладдям мистецтва епохи еллінізму. Узятий за зразок республіканським Римом порядок класичного давньогрецького канону знову розпадається в невтримному хаосі епохи Римської імперії. Потім простота геометричного порядку романських храмів потопає в кам'яному мереживі готики, здорова гармонія мистецтва епохи Відродження змінюється хворобливими ізвивами постренесанського бароко і рококо, ритмічний лад класицизму руйнується вихром романтизму. І вже у нашому столітті природний космос критичного реалізму змінюється штучним хаосом імпресіонізму і модернізму... За зовнішньою строкатістю зміни різних стилів у європейській історії мистецтв легко вбачається суворі закономірності взаємних переходів гармонійних і дисгармонічних стилів, "лівопівкульових" і "правопівкульових" тенденцій, аполлонічного і діанісичного начал, чи у загальному вигляді Космосу і Хаосу" [2].

На основі проведеного аналізу можна говорити про моделі розвитку художньої реальності, що окреслює три етапи: (1) *теза* – (2) *антитеза* – (3) *синтез*. Конкретизуємо ці моделі.

1. Розвиток мистецтва як форми суспільної свідомості та розвиток культури: (1) Мистецтво в глибинних витоках було синкретичним як за

способом відображення дійсності, так і за сприйняттям. Панує єдиний культурний стан етносів щодо народної та авторитарної культур. (2) Процес диференціації видів мистецтв, розділення народної та авторитарної культур. (3) Фази синтезу (сценічного, екранного та ін.) – тотальне возз'єднання мистецтв. Народна та авторитарна культури інтегрується в надрах масової культури, а на концептуальному рівні спостерігається синтез культурологічних і сучасних соціально-історичних аспектів.

2. Розвиток живопису (за критерієм симетрія-асиметрія):

(1) Симетричний етап розвитку живопису, який виражає момент злиття внутрішнього стану творця і предмета живопису, як це мало місце в художніх творах древніх авторів, у яких внутрішній стан збігався з зовнішніми обставинами, що можна виразити суб'єкт-суб'єктної координацією художника й його космопланетарного оточення. (2) На зміну такому стану йде суб'єкт-об'єктне, асиметричне протистояння творця і його творіння, екстремальним вираженням чого може слугувати кубізм та інші експериментальні сюрреалістичні напрями в мистецтві. (3) У новітній час живопис повертається до свого початкового симетричного суб'єкт-суб'єктного стану, що виражається в "душевному мистецтві" Василя Кандинського.

3. Розвиток живопису (за критерієм форма-зміст): (1) Зміст і форма були тотожні, коли малюнки первісних мисливців через феномен резонансу виконували роль магічних засобів, коли форма малюнка, що несла його конкретний зміст, тварин, була живою і конкретно-матеріальною. (2) Форма і зміст все більш диференціювалися, поки живопис у своїх екстремальних вираження прагнув подолати протиріччя між формою і змістом. На початку ХХ століття в Росії виникає нова течія – супрематизм – безпредметне мистецтво. Як писав К. С. Малевич, творець "*Чорного квадрата*" як найбільш повного виразника супрематизму, такий живопис переставав бути засобом, але тільки змістом, оскільки живописна форма не є похідною від дійсності, але існує самостійно і має власну силу вираження. На ґрунті цієї тенденції сформувалися кубізм, футуризм, експресіонізм, сюрреалізм та ін. (3) Форма знову інтегрується зі змістом, коли зміст візуальної творчості знову перетворюється на матеріальну силу разом з розвитком "біокомп'ютера", Інтернету, візуальних технік маніпуляції індивідуальною і масовою свідомістю. При цьому магічні техніки матеріалізації предметів пов'язані саме з уявою (кристалізацією) того чи іншого бажаного образу, який потім "накачують" енергією і "оживляють".

4. Розвиток сфери чуттів, ідеї простору і часу та колірною сприйняття людини в онто- та філогенезі: (1) Наявність єдиного тактильно-кінестетичного комплексу, що формується у дитини на рівні внутрішньоутробного розвитку. Єдність простору і часу у прадавніх соціумах. Відкритість людини гарячої колірній гамі, неконтрастним сугестивному колірним відтінкам. (2) Єдиний комплекс розпадається на візуальну і аудіальну складові. Диференціація простору та часу у мові та культурі у Новий час. Людина починає сприймати холодну колірну гаму, виявляється тяга до контрастних кольорів. (3) Злиття сфер відчуттів, вихід на

інтегральний кінестетичний (синестезичний) рівень сприйняття. Спроба поєднати простір і час, розвиток уявлень квантової фізики про цілісний комплексі "простір-час". Повернення до першого етапу, що ілюструється поверненням французьких експресіоністів до неконтрастною сугестії перехідних кольорів.

5. Розвиток естетичних уявлень людства: (1) Принципи естетики базувалися на неподільності людини і навколишнього антропологізованої, психізованої, сакралізованої дійсності. (2) Мистецтво цікавилось зовнішніми ознаками предметів, тобто тут виявляється процес розщеплення єдиного ансамблю "людина – навколишній світ" з деталізованою зверненістю як до внутрішнього світу людини, так до навколишнього світу. (3) Розвиток онтологічного напрямку, реалізованого через сукупність тих фундаментальних онтологічних аспектів, відповідно до яких відбувається реабілітація мистецтва в його первісній функції "носія істини"; художній твір тут починає апелювати до розуму, до емоцій, мінливих почуттів, звертаючись до людини в цілому, коли актуальним постає "подвійне кодування" художнього образу, основним принципом чого є творіння "гібрида" (поєднання "правих" і "лівих" художніх форм і сенсів) елітарної і масової культури, "монтажу" образів і смислів, "колажу" художніх цитат і текстів.

6. Розвиток просторово-архітектурних уявлень людства: (1) Міфологічний стан суспільства характеризується радіально-кільцевим плануванням. Тут технологія будівництва поєднувалася зі світоглядом людей (зокрема з їх космогонією), коли моральне і фактологічне сполучалися. Таким чином, в примітивних спільнотах архітектурні споруди людства, по-перше, мали радіальні форми, і, по-друге, були інтегровані в навколишнє природне середовище. (2) В епоху Середньовіччя і в Новітній час архітектурні форми в різних модифікаціях виражали прямі лінії, куби, паралелепіпеди, в дусі яких творив, наприклад, Ле Корбюзьє. Цілісно-кільцева забудова замінюється на прямокутну, дискретно-множинну. В епоху Відродження людство повертається до симетричних форм. Потім спостерігається зворотний рух – до прагматично-раціональних асиметричних форм забудови, які є відображенням спрощеної, машинної ритміки життя. (3) Нині на зміну незграбним архітектурним формам приходять природні біосферні конструкції. Ідея "круглих" міст набуває нового змісту, тобто людство повертається до симетрії у сфері архітектури.

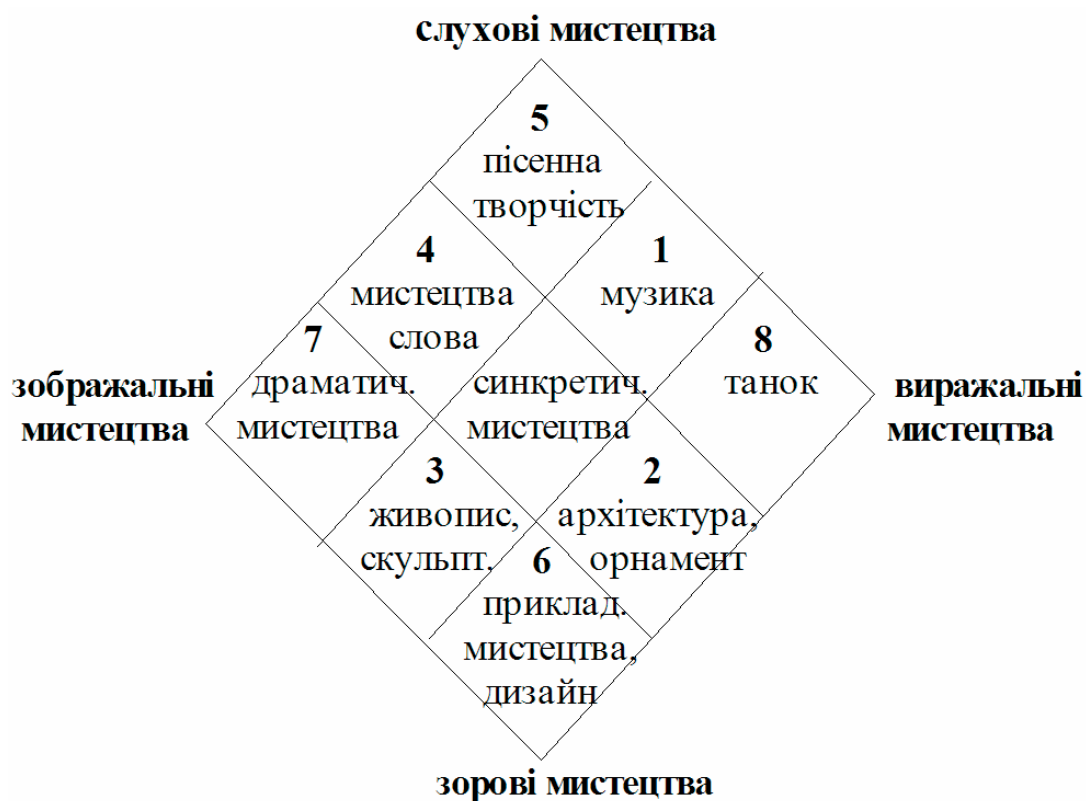
Висновки та перспективи дослідження. У цілому можна говорити про вісім головних видів мистецтва, які Б. Галєєв, що досліджує проблеми синестезії в мистецтві та техніці, розташовує відповідно до координат чотирьох аналізаторів чуттів людини [5, с. 34-45]. Неважно побачити, що розвиток мистецтва як системи та форми суспільної свідомості реалізується як спіралеподібний діалектичний процес:

теза, права півкуля (1. музика, 2. архітектура-орнамент, 3. живопис-скульптура);

антитеза, ліва півкуля (4. мистецтво слова, 5. пісенна творчість);

синтез (6. прикладні мистецтва, дизайн, 7. драматичне мистецтво,

8. танок), який реалізує синтетичні мистецтва.

Рис. 3. Система мистецтв, за Б.Галєєвим

Таким чином, відкрита закономірність розвитку мистецтва дозволяє сповнити мистецьку освіту новим – синтетичним – змістом, спрощуючи організацію навчального матеріалу, який, у перспективі, має бути адаптованим до визначеної закономірності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бердяев Н.А. Философия свободного духа / Н.А. Бердяев. – М.: Республика, 1994. – 480 с.
2. Волошин А.В. Об эстетике фракталов и фрактальности искусства // Синергетическая парадигма, лишнее мышление в науке и искусстве / А.В. Волошин. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – С. 213–246.
3. Вознюк О.В. Нова постнекласична парадигма мистецької освіти / О.В. Вознюк // Актуальні питання мистецької педагогіки : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький ТОВ Поліграфіст, 2016. – Вип. 5. – С. 8-14.
4. Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія / О.В. Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 708 с.
5. Галеев Б. Человек, искусство, техника: проблемы синестезии в искусстве и технике / Б.Галеев. – Казань: Изд. КГУ, 1987. – 263 с.

6. Гончаренко С. Фундаментальність професійної освіти – потреба часу / С. Гончаренко // Педагогічна газета. – 2004. – № 12 (125). – С. 3.
7. Дорошкевич А. Народная математика / А. Дорошкевич // Е.В., № 8, 1929. – С. 152–167.
8. Заде П. А. Основы нового подхода к анализу сложных систем и процессов принятия решения / П. А. Заде // Математика сегодня. – М.: Знание, 1974. – С. 34–56.
9. Лурия А. Р. Об историческом развитии познавательных процессов / А. Р. Лурия. – М.: Изд. МГУ, 1974. – 258 с.
10. Мандельштам Л.И. Лекции по теории колебаний / Л.И. Мандельштам. – М.: Наука, 1972. – 470 с.
11. Радъярд Д. Планетаризация сознания. От индивидуального к целому / Д. Радъярд. – М.: Ваклер, 1995. – 302 с.
12. Рерих Н.К. Культура и цивилизация / Н.К. Рерих. – М.: Межд. центр Рерихов, 1994. – 148 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berdjaev N.A. Filosofija svobodnogo duha / N.A. Berdjaev. – М.: Respublika, 1994. – 480 s.
2. Voloshin A.V. Ob jestetike fraktalov i fraktal'nosti iskusstva // Sinergeticheskaja paradigma, lishejnoe myshlenie v nauke i iskusstve / A.V. Voloshin. – М.: Progress-Tradicija, 2002. – S. 213–246.
3. Voznyuk O.V. Nova postneklasychna paradyhma mystets'koyi osvity / O.V. Voznyuk // Aktual'ni pytannja mystets'koyi pedahohiky : zb. nauk. prats' / hol. red. I. M. Shorobura. – Khmel'nyts'kyj TOV Polihrafist, 2016. – Vyp. 5. – S. 8-14.
4. Voznyuk O.V. Pedahohichna synerhetyka: heneza, teoriya i praktyka : monohrafiya / O.V. Voznyuk. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka, 2012. – 708 s.
5. Galeev B. Chelovek, iskusstvo, tehnika: problemy sinestezii v iskusstve i tehnike / B.Galeev. – Kazan': Izd. KGU, 1987. – 263 s.
6. Goncharenko S. Fundamental'nist' profesijnoї osvity – potreba chasu / S. Goncharenko // Pedagogichna gazeta. – 2004. – № 12 (125). – S. 3.
7. Doroshkevich A. Narodnaja matematika / A. Doroshkevich // E.V., № 8, 1929. – S. 152–167.
8. Zade P. A. Osnovy novogo podhoda k analizu slozhnyh sistem i processov prinjatija reshenija / P. A. Zade // Matematika segodnja. – М.: Znanie, 1974. – S. 34–56.
9. Lurija A. R. Ob istoricheskom razvitii poznavatel'nyh processov / A. R. Lurija. – М.: Izd. MGU, 1974. – 258 s.
10. Mandel'shtam L.I. Lekcii po teorii kolebanij / L.I. Mandel'shtam. – М.: Nauka, 1972. – 470 s.
11. Rad'jard D. Planetarizacija soznanija. Ot individual'nogo k celomu / D. Rad'jard. – М.: Vakler, 1995. – 302 s.

12. Rerih N.K. Kul'tura i civilizacija / N.K. Rerih. – M.: Mezhd. centr Rerihov, 1994. – 148 s.

Главные закономерности развития искусства как формы общественного сознания – важный ресурс художественного образования
Вознюк А.В.

На основе междисциплинарного подхода, в частности универсальной синергетической парадигмы развития концептуализуются главные закономерности развития искусства как формы общественного сознания в сфере художественного образования. Развитие искусства как формы общественного сознания рассматривается в контексте развития культуры, живописи (по критериям симметрия-асимметрия, форма-содержание), сферы чувств, идеи пространства и времени, цветового восприятия человека в онто- и филогенезе, эстетических, пространственно-архитектурных представлений человечества. Открытая закономерность развития искусства позволяет исполнить художественное образование новым синтетическим – содержанием, упрощая организацию учебного материала.

Ключевые слова: узкодисциплинарные установки современного образования, синусоидальная модель движения, фрактально-голограммная вложенность разных исторических циклов, происхождение и развитие искусства.

The main regularities of the development of art as a form of social consciousness is an important resource for arts education

Voznyuk A.V.

On the basis of interdisciplinary approach, specifically the universal synergetic paradigm of development the main regularities of the development of art as the form of social consciousness in the context of art education are substantiated. The development of art as the form of social consciousness is considered in the context of cultural development, painting (according to the criteria of symmetry-asymmetry, form and content), the sphere of the senses, ideas of time and space, the color perception of the person in ontogenesis and phylogenies, the aesthetic, spatial and architectural ideas of mankind. The revealed pattern of development of art allows to fill art education with new synthetic content, simplifying the learning material.

Keywords: narrow-dictionary sets of modern education, the sinusoidal model of movement, a fractal-hologram nesting of different historical cycles, the origin and development of art.